

ПРОГНОСТИЧНІ ГЕОПОЛІТИЧНІ УЯВЛЕННЯ У МАСОВІЙ СВІДОМОСТІ ВІТЧИЗНЯНОЇ МОЛОДІ

Вивчення особливостей прогнозування населенням розвитку власної країни та світу є не досить поширеним напрямком соціально-психологічних досліджень. У той же час буденні уявлення та образи майбутнього видаються нам украй цікавим об'єктом емпіричних досліджень, адже в них відображається ціла низка актуальних соціально-психологічних параметрів суспільства та окремих соціально-демографічних груп (домінуючі думки, настрої, ідеали, очікування тощо). Зазначимо, що у наукових джерелах для позначення уявлень людини про майбутнє використовується доволі широкий діапазон термінів: «образ майбутнього» (Кравченко Т., 2011; Солдатов Д., 2010), «соціальні / колективні уявлення про майбутнє» (Нестик Т., 2014), «довгострокова орієнтація» (Нестик Т., 2016), «соціальні очікування» (Попович І., 2015), «часові перспективи майбутнього» (Andre L., 2018), «орієнтації у майбутнє» (Seginer R., 2000) тощо. Виходячи з того, що в основі майже всіх цих феноменів лежить психологічний механізм антиципації (тобто передбачення, прогнозування), ми вважаємо логічним вести мову про прогностичні уявлення. Такі уявлення можуть мати різний, зокрема геополітичний, характер (коли масова свідомість породжує ряд прогнозів, у яких соціально-політичні та соціально-економічні очікування мають певну територіальну «прив'язку»).

Метою нашого дослідження стало виявлення змістовної специфіки прогностичних уявлень геополітичного характеру серед сучасної студентської молоді. У дослідженні (проводилося у вересні 2018 р.) взяло участь 160 студентів (62 хлопці та 98 дівчат віком 17-23 роки) з трьох регіонів – Луганська та Чернігівська області, а також м. Київ¹. Такий територіальний розподіл дозволяв включити до вибірки

¹ Висловлюємо ширю подяку І. Ф. Кононову та К. В. Подковко за допомогу в організації дослідження у містах Старобільськ та Київ.

мешканців територій з різною соціально-економічною («більш-менш розвинені») та політичною («є-немає війни») специфікою. Отже, загальна вибірка містила три підгрупи студентів: з Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (евакуйованого до м. Старобільськ; регіон «Донбас»; n=49), Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка (м. Чернігів; регіон «Північний Схід»; n=60) та Національного медичного університету імені О. О. Богомольця («Київ-столиця»; n=51).

Досліджуваним пропонувалась авторська анкета, в якій респондентів просили оцінити, через який часовий період (пропонувалася шкала із 10 градаціями: «5 років – 10 – 20 – 30 – 40 – 50/60 – 70/80 – близько 100 – більше 100 – ніколи») Україна зможе досягти певних соціальних та політичних досягнень. Студентів також просили у відкритій формі дати прогнози відносно подій в Україні та світі у найближчі роки та віддаленій (50-100 років) перспективі. Усе дослідження здійснювалось анонімно.

Отримані прогнози стосовно перетворення України на високорозвинену державу показали, що найчастіше обиралися варіанти «50/60 років» (21%) та «20 років» (19%). Песимістичний варіант «ніколи» прогнозувало всього 8%. Перетворення України в державу, де звичайна людина може почуватися у безпеці, відносна більшість (майже 30%) студентів бачить через 10-20 років. Натомість 12% опитаних не вірять у можливість цього.

Менш оптимістичними виявилися прогностичні уявлення стосовно подолання у майбутньому корупції. Відносна більшість (41%) опитаних студентів узагалі не вірить у таку перспективу. Цей факт викликає значне занепокоєння, адже свідчить не лише про песимізм багатьох молодих людей стосовно розв'язання цієї соціальної проблеми, але й про поширення психологічної готовності жити у майбутньому разом із цим явищем.

Також відносно песимістичними виявилися прогностичні уявлення стосовно повернення Криму – в остаточну втрату цієї території вірить третина (31%) опитаних. Водночас трохи більше (39%) студентів усе-таки впевнені у поверненні

контролю України над Кримом у найближчі 5-20 років. Найчастіше тут згадувався прогноз «через 10 років» (18%).

З вищенаведеними прогнозами певною мірою контрастують уявлення щодо перспектив повернення Донбасу. Зокрема, більшість (61%) студентів вірить, що це справа найближчих 5-20 років. Найчастіше при цьому згадувалися варіанти «10 років» (24%) та «5 років» (20%). Кількість тих, хто не вірив у можливість такої перспективи, становила 14%.

Відносно оптимістичними також виявилися уявлення молоді про часові перспективи повноцінного членства України в ЄС. Більшість (57%) опитаних вважала це можливим у найближчі 5-20 років, а найчастіш згадуваними прогнозами були «10 років» (21%) та «5 років» (20%). Частка повних песимістів («ніколи») становила 14%.

А ось прогностичні уявлення молоді стосовно майбутнього перетворення України на впливову європейську країну виявилися доволі дисперсними. Найчастіше студенти обирали відповіді «ніколи» (18%), «більше 100 років» та «20 років» (по 13%). Отже, запропонована певними політичними силами ідея «Великої Української держави» не користується особливою популярністю серед вітчизняної молоді.

Змушують замислитися відповіді студентів на питання анкети (*«На Ваш погляд, найбільш тяжкі часи для нашої країни...»*), котре дозволяло розподілити всіх респондентів на три умовні групи: «оптимісти» (обирали відповідь *«вже позаду»*), «реалісти» (*«тривають саме зараз»*) та «песимісти» (*«ще попереду»*). Кількість перших у загальній вибірці становила 10%, а представники інших двох груп розподілилися на дві рівні групи (по 43%).

У ході проведення контент-аналізу прогностичних відповідей на відкриті питання анкети ми розподіляли всі відповіді на позитивні, негативні та нейтральні за своїм характером прогнози. Виявилося, що стосовно найближчого майбутнього вони розподілилися таким чином: 48% – позитивні відповіді, 28% – негативні та 24% – нейтральні. Серед позитивних відповідей найчастіше згадувалися соціально-економічний розвиток України, закінчення війни на Сході країни, науково-технічний прогрес у світі. Серед негативних

прогнозів найчисельнішими були: «жодних змін», продовження та/або поява нових військово-політичних конфліктів в Україні та світі, погіршення соціально-економічної ситуації в Україні. Домінуючим прогнозом нейтрального типу був «зміна влади».

Що стосується змін у віддаленому (50-100 років) майбутньому, то тут також домінували позитивні прогнози – частка їх сягала 61% (негативних було 21%, а нейтральних – 18%). Серед позитивних прогнозів найчастіше згадувалися науково-технічний прогрес у світі, припинення військових конфліктів, соціально-економічний розвиток України, зростання її впливовості та незалежності. Основним негативним прогнозом виступали «війни», ну а нейтральні включали набори доволі різнотипних за змістом відповідей політичного, неполітичного або абстрактного характеру. Особливістю «віддаленого» прогнозування опитаних стало те, що тут ми отримували меншу кількість відповідей, ніж при «близьких» прогнозах (що є цілком природним, адже молодь, зазвичай, цікавлять саме близькі перспективи).

Як бачимо, прогнози позитивного характеру переважали над іншими. Якщо згадати раніше описаний частотний розподіл «оптимістів-песимістів», можна побачити наявність суттєвої відмінності. З одного боку, це пояснюється специфікою запропонованих завдань (одне з яких стосувалося лише України, а інше – як України, так і світу загалом). З іншого боку, це може пояснюватися впливом своєрідного захисного психологічного механізму, при якому усвідомлення невтішної вітчизняної реальності «амортизується» оптимістичними прогнозами-бажаннями («далі буде краще»).

Отже, отримані дані дозволяють констатувати, що прогностичні геополітичні уявлення в масовій свідомості вітчизняної студентської молоді являють собою «мікс» із оптимістичних та песимістичних очікувань. Вірогідно, це є наслідком суперечливості та багатоманітності політичної (геополітичної) свідомості сучасної молоді, фактичної відсутності в українському суспільстві одноставної громадської думки з приводу питань перспективного розвитку країни. Масові прогностичні геополітичні уявлення молоді з регіонів «Донбас», «Північний Схід» та «Київ-столиця» мають як

спільні, так і відмінні риси (останніх при цьому більше). Найвираженішою спільною рисою є поширеність песимістичних уявлень стосовно перспектив подолання в Україні корупції. Відмінності у регіональних образах майбутнього більш рельєфно проявляються при прогнозуванні перспектив соціально-економічного та зовнішньополітичного розвитку країни, повернення Криму.

Дроздова М. А.

ОСОБЛИВОСТІ «НЕГАТИВНОЇ» КРЕАТИВНОСТІ У СТУДЕНТІВ РІЗНОГО ПРОФІЛЮ НАВЧАННЯ

У психології склалася традиція дослідження творчості як нового продукту, що має приносити користь індивідові чи людству. Однак останнім часом зарубіжні (передусім американські та китайські) науковці ведуть мову про так звану «негативну» креативність, результати якої можуть завдавати навмисної чи ненавмисної шкоди оточенню (Cropley D., Cropley A., Kaufman J., Runco M., 2010; Hao N., Tang M., Yang J., Wang Q., Runco M., 2016; Runco M., 1993). Зокрема Р. Макларен переконаний, що креативність не можна розглядати поза моральним контекстом і без урахування намірів митця під час створення творчого продукту. М. Ранко, дотримуючись схожої з Р. Маклареном точки зору, навіть створив відповідну психодіагностичну методику MCBS (The Malevolent Creativity Behavior Scale). Ч. Майнемелісом була розроблена теорія креативної девіантності, в основі якої лежить взаємодія цілей та способів їхнього досягнення. Креативну девіантність учений визначав як досягнення легітимних цілей нелегітимними способами. Причому саму девіантність учений уявляв як модель поведінки, що проявляється лише в порушенні норм, прийнятих в окремій групі/організації, тоді як норми моралі соціуму і закони держави вона не зачіпає (Mainemelis C., 2010). На жаль, у вітчизняній науці питання девіантної креативності не розробляються. На пострадянському просторі цим займаються лише російські науковці Н. Мешкова та С. Єніколопов. Зокрема,